

ЈЕВТО М. МИЛОВИЋ

О ПОЕЗИЈИ РАДОЊЕ ВЕШОВИЋА*

Основни мотив поезије књижевника Радоње Вешовића — из њега проистичу сва тематско-мотивска гранања — могао би се означити као љубав према својој земљи, љубав освијетљена хуманистичким кретањима револуције ка слободи, правичности и достојанству живљења. Из тога извире љубав према човјеку, саборцу, и сапатнику и патнику уопште. Из тога, даље, извире саживљавање с природом, са њеним љепотама и вриједностима драгоцјеним за човјека свих времена. Човјек треба да оплемењује природу да би и сâм био њоме оплемењен.

Особине поетског Вешовићевог израза веома су разгранате.

Вешовићева се поезија креће од исповиједно-наративног и баладичног пјевања, од рефлексивних и у исто вријеме рационалних исказа, од елегичних и топлином прожетих тонова, па до описаних и лирских излива и ткања у краћим пјесмама.

Све су његове пјесме прожете непосредношћу и искреношћу без позе и патетике.

Може се слободно рећи да иза сваке пјесме и иза сваког стиха стоји сав пјесник — мишљу, осјећањем, ставом и својим властитим животом са истим идеалима у годинама ратним и поратним.

Ако бисмо све пјесме Радоње Вешовића сагледали као један непрекинут ток — јер оне томе и теже — био би то један исповједни лирско-медитативни спјев који је настао од мноштва различно интонираних рукаваца.

Пјесник показује и изразит смисао за сажето, метафорично сликање величанствених творевина природе. Његова пјесма „Комови”, на примјер, почиње импресивним дистихом:

* Поводом академске бесједе Радоње Вешовића одржане 23. јуна 1988. године.

„Мртви чвор облака
борје зубима развезује.”

У књизи прозе о ратном путу Прве пролетерске бригаде *Колона и видици*, Вешовић, као учесник и свједок, описује збивања дубоко доживљена од стране младих ратника. То је књига о њиховим подвизима, патњама и драматичним тренуцима који искрсавају између битака и о ранама и ожилјцима које младим људима задаје онај „ход по мукама”.

Михаило Лалић каже о хроници *Колона и видици*: „Тешко би било набројати све добре стране ове књиге, а то ваљда и није потребно. Пажљив читалац ће их наћи, а ту пажњу дугујемо како Првој пролетерској бригади, тако и осјећању с којим је писана ова њена одисеја”.

Књижевник Душан Костић поздравља Вешовићеву књигу *Колона и видици* ријечима: „Добили смо неубичајену ратну хронику, писану на нов начин. И заиста, ја бих додао: љепшег и трајнијег споменика Првој пролетерској бригади засада свакако нема”.

Римска историографија није имала „научни циљ”. Писци историје гледали су да им дјело буде „стилски лијепо, да одговара прописима реторике, и да начини ефекат. Историчари се нијесу много интересовали за податке и за њихову вриједност, „и машти је било отворено широко поље”.

Вешовић је пак све лично доживио о чему говори у својој хроници о Петој пролетерској бригади. Уз то је ишао на историјске изворе о њој. Искористио је за своје дјело и све оно што је до 1981. било речено и написано о њој. Без икаквог уљепшавања приказао је и личности и догађаје. Његово дјело „писано је на нов начин”, како рече Душан Костић. Пуно је љепота и грације. Неисцрпно је у тропима и фигурама. У њему има пуно поетских мјеста.

Вриједни су пажње и Вешовићеви записи са путовања по Вијетнаму *Мач што мачеве сијече*. На страницама ове узбудљиве и једре прозе, пјесник Вешовић нам саопштава како је у тој далекој земљи — и послије њеног ослобођења — наилазио на трагове борбе за исту слободу за коју смо се и ми борили на тлу своје земље. И у овој књизи, дакле, откривамо исте Вешовићеве назоре на живот и свијет, које сретамо и у његовој лирској поезији: слобода и људско достојанство основне су вриједности нашег живота; те су вриједности намјерљиве и недјелјиве и у суштини исте на свим меридијанима.

Остали књижевни радови Радоње Вешовића били би опширнији огледи у којима се говори о савременим књижевним, културним и друштвеним темама или о идејним и етичким проблемима човјека нашега времена. Ту су даље есеји и прикази који се односе на поједина књижевна остварења наших савременика.

Кад смо упитали Вешовића како је дошао на идеју да напише монографију о Првој пролетерској бригади *Колона и видици*, одговорио нам је: „Готово анегдотски, тј. — анегдотски случајном игром околности. Био сам једне године, поводом прославе Дана армије задужен да говорим омладини у Дому синдиката у Београду, о Првој пролетерској бригади. Прочитао сам један есеј који је у публици слушао и уредник Библиотеке „Ратне бригаде“ издавачког дјела редакције „Народне армије“, пуковник Менсур Сеферовић. То је био повод да сврати до мене у издавачко предузеће „Култура“ у којем сам радио као уредник есејистике. Он ми предложи, готово с врата, да склопим уговор о писању монографије о Првој пролетерској бригади за његову библиотеку. Иако ме је предлог привлачио, нијесам могао да га прихватим што ми тај облик није одговарао — ни података тада још није било толико о бригади, али и зато што сам своје одуживање њој замишљао друкчије, више лично и литерарно. Уредник те моје разлоге није прихватио ни уважио, већ је, кроз неколико дана, једноставно донио уговор на потпис. Отада до предаје рукописа прошло је најмање око 5 година, таман колико је трајао и ратни пут бригаде. Тек послје неколико покушаја пошло ми је за руком да се приближим идеји рукописа какав се појавио у првом издању 1971. године, за тридесетогодишњи јубилеј бригаде. Због датума прославе, да би књига стигла тога дана у Рудо, уредник ме пожуррио да рукопис предам прије него сам га сматрао дефинитивним.

Прилика да се поново суочим са својим дјелом *Колона и видици* јавила се десет година касније кад је СУБНОР Југославије 1981. године предложио књигу за поновно, јубиларно издавање. Том приликом сам употпунио описе битака и борбеног пута бригаде, али сам, чини ми се, то учинио на рачун испуштања неких личних запажања. У сваком случају то издање је знатно боље од првога. Оно лично, чисто литерарно ипак је добило прилику да се утка и да ми помогне да повежем огромни чињенични материјал, а и да га учиним лакшим за читање.”

(Писмо Радоње Вешовића од 30. маја 1988.).

У недоумици смо које поетско мјесто из књиге *Колона и видици* овдје да наведемо. Уз то нас спречава и ограничено вријеме.

Гледајте само како изгледа поробљено Ливно прије ослобођења. На улицама града влада „спарна, ведрa, крашка ноћ. На каменитој узвисини сјенке старих зидина, а у њиховом подножју ореол градских сијалица. И тај камени вис, Башајковац, и град у зидинама под њим, у ствари је утврђење, ограђено сплетовима бодљикаве жице која се види спрам неба”.

А пошто су партизани заузели Ливно они спавају „у самостанским баштама. Око њих тишина, нијемо кретање фратора и њихови оборени погледи. Около пространи воћњаци, самостанске

чврсте зграде, удобно намјештене sobице за фратре, чистоћа и ред, у застакљеним ормарима — књиге. У башти звоник с ког је прве ноћи истрајно сиктао митраљез све док његовог нишанцију, као и оног у Шћиту, није ућуткало тане пролетерско... Будила су нас његова звона, најљепша која сам дотле чуо: три распјевана звука, попут химне радости, разлијевала су се долином и миловала градске кровове и брда”.

(Радоња Вешовић, *Колона и видици*, Београд, 1981, стр. 178-183).

Провинција
 Душану Костићу

У пруженој руци
 сâм
 у завоју цесте
 сâм
 у рупици смијешка
 сâм
 у диму луле
 сâм
 у шаву књиге
 сâм
 у шљунку јутра
 сâм
 у покрову ноћи
 сâм
 у самом себи
 сâм.

(Радоња Вешовић, *Буђење свјетла*, 1967, 171.)

Ова пјесма настала је, изгледа, под утицајем поезије Мирослава Крлеже.

„Све више сâм, све луђе сâм, све туђе и све
 тужније,
 Све тамније, све срамније, све бива ружније.

Све хладније, све гладније, све леденије,
 самоћа празна, јесења, а бива све јесеније”.

Крлежа је овде нагомилао ријечи сличног значења. Употријебио је емоционалне фигуре таутологију и градацију. Послужио се стиховима од тринаест, четрнаест и шеснаест слогова. Изразио је своје узбуђење асонанцама: „туђе, тужније, тамније, срамније, све хладније, све гладније, све леденије, јесења, све јесени-

је". Ту се ријечи и звуковно подударају. У њима се ипак осјећа епска водњикава развученост.

Вешовићева пјесма „Провинција” убога је изразом; без риме је и без других пјесничких украса, а ипак је лијепа. Богата је емоционалним метафорама и персонификацијама:

„у пруженој руци...
у завоју цесте...
у рупици смијешка...
у диму луле...
у шаву књиге...
у шљунку јутра...
у покрову ноћи...
у самом себи...” —

и једносложном ријечју *с ђ м* са другим силазним акцентом, која се осам пута понавља и која нас опомиње на припјев у тужбалици — изразиле су, у свој својој пуноћи, усамљеност и чамотињу у паланци.

Вешовићева пјесма „Провинција” ипак је унеколико монотона.

Интересантна је и Вешовићева пјесма „Кумова слама” која је надахнута Његошевим стихом: „Овдје људско записе познање”:

Шта има с оне стране
каменог ћутања,
с оне стране
недозваних даљина?

И звијезда
изнад мене виси
само о длаци
неке мисли
— као и ја.

Што има с оне стране
избрисаних гробова
с оне стране болова?

Свијетло долази
само да скрије
много већи свијет —
мрак.

Ко да ми одговори
шта има с оне стране мене,

светих болести,
лудила
и сна?

(Радоња Вешовић, *Буђење свјетла*, 1967, стр. 43—44).

Пјесник је узбуђен. Поставља себи реторско питање:

„Шта има с оне стране
каменог ћутања...”
„Шта има с оне стране
избрисаних грובה...”
„шта има с оне стране мене?”

На њ унеколико одговора снажном персонификацијом:

„И звијезда
изнад мене виси
само о длаци
неке мисли
— као ја.”

Љепота се пјесме појачава и многобројним лијепим опкорачењима: преношењем једног дијела мисли из једног стиха у други, из једне строфе у другу:

„Свијетло долази
само да скрије
много већи свијет —
мрак.”

Пјесма је испјевана у слободном стиху. Различит је број ријечи у појединим стиховима. Нијесу ни исти акценти (иктуси). Разним пјесничким украсима постигнуто је јединство ритма.

Вешовић нам је рекао о настанку својих пјесама „Кумова слама” и „Коб” сљедеће: „Пјесма „Кумова слама” настала је из доживљаја посматрања ноћног неба и звјезданих растојања, димензија времена и звјезданих маглина, које народ зове Кумова слама. Та пјесма, као и пјесма „Руб”, настала је из додира са такозваном ивицом мисли, из оног Његошевог: „Овдје људско заpire познање”. (Писмо Радоње Вешовића од 30. маја 1988.).

Руб

Осјетих издају
свих наука,
границу
гдје мисао себе мeље.

Она спрема крај потајни
за своје нејаке родитеље.

Не умијем то да објасним.
Нек другом за то
припадне слава.
Најдубљи понор
над којим мостим
зачућена је
моја глава.

(Радоња Вешовић, *Буђење свјетла*, Титоград, 1967, стр. 250—251).

Пјесник нам је саопштио како су настале пјесме „Бова” и „Ноћ у манастирском конаку”: „Пјесма ‚Бова’ написана је, као што се види у тренутку љубавне несреће, отприлике кад и љубавна елегија ‚Ноћ у манастирском конаку’. Написана је у Задру за вријеме служења рока у резерви. Био је вјетровит дан, хладан, суморан... лично сам себи на ту Бову с којом се вјетар и таласи поигравају” (Писмо Радоње Вешовића од 30. маја 1988.).

Вешовић нам је усмено рекао да је био тада „смртно заљубљен”.

Бова

Извукао сам је
празним мрежама зоре
из мора покислог
и није ништа рекла:
једна једина ријеч
жене издалека
по срцу ме посјекла.

За све што се радост зове,
туђ и залеђен,
коме да журиш,
куда да полаганим.

О да сам с два камена
на сеоском гробљу омеђен
да ноћ ову не дāним.

Извукао сам је
сувим мрежама јада,
рукава пуних буре
на којој звона звоне.

Сама, пијана,
нит плаче, нити се смијеши.
Још неко, велим, ено
тоне на пучини. Тоне
да ме утјеши.

(Радоња Вешовић, *Буђење свјетла*, Титоград, 1967, стр. 151—152).

Не бисмо имали времена да Вам скрећемо пажњу на лијепе тропе и фигуре у тој пјесми. Жељели бисмо да само истакнемо два поетски снажна мјеста из ње:

„Извукао сам је
празним мрежама зоре
из мора покислог
и није ништа рекла...”

„Извукао сам је
сувим мрежама јада,
рукава пуних буре
на којој звона звоне...”

То је чисти лиризам.

Из елегике „Ноћ у манастирском конаку”, која је по ријечима Вешовићевим настала кад и његова пјесма „Бова”, са знајемо да се тада у пјесниковој души зацарио јад.

„Змија ми њедра хлади: што рука дању сазида,
ноћу обурва глава. Камен се ослања на чело,
пуцају шавови. Сумњом подложени дамари букте,
у котлу смола борова дими...”

Лик вољене дјевојке искрсава у полусну пред његовим очима:

„ливаде...
покрале шаре са њене хаљине. Борови
траже њену укосницу у трави, сагли се па
отпијају
жедни косачи тестију воде изворске, моју крв.
... Њеним голим листовима цвјета ливада...
И цвјетови је ено већ зубима разносе...
... Из очију јој
њишти глад”.

Кад пјесник склопи трепавице, „прогледају њене груди”.

„И сан одлети, царић из грма, преплашен.
И не да камену камено”.

Пјесник се плаши да је „у шуми” изговори „нагу”:

„птице би у поноћ пропјевале,
Пијетли би залупали крилима.
Мислили би —
разданило се”.

Пјесник је позајмио вегетативном животу људске особине. Послужио се метафоричким особинама природе. Употријебио је дивне персонификације:

„ливаде...
покрале шаре са њене хаљине. Борови
траже њену укосницу у трави...
Њеним голим листовима цвјета ливада...
И цвјетови је ено већ зубима разносе...”

Кад би пјесник изговорио ријеч „нагу”,

„Пијетли би залушили крилима.
Мислили би—
разданило се

И Његош каже за Фатиму:

„лице јој је јутро румено...
уста су јој паром срезана...
усне су јој ружом уждене...
међ којима каткад сијева
сњежна грива ситна бисера...”

Изгледа да је Вешовићу лебдјела пред очима, кад је стварао своју тужну елегију „Ноћ у манастирском конаку”, и Солмунова „Пјесма над пјесмама” из *Библије*:

„Лијепа ти си, драга моја, лијепа ти си; очи
су ти као у голубице између витица твојих; коса
ти је као стадо коза које се виде на гори Галаду;
зуби су ти као стадо оваца једнаких, кад
излазе из купала, које се све близне а ни једне
нема јалове. Усне су ти као конач скерлета, а
говор ти је љубак; као кришка шипка, јагодице
су твоје између витица твојих; врат ти је као
кула Давидова сазидана за оружје, гдје висе

тисућама штитови и свакојако оружје јуначко;
 Двије су ти дојке као два ланета близанца, који
 пасу међу љиљанима... Ти си врт затворен, сестро
 моја... извор затворен, студенац запечаћен..."

(„Пјесма над пјесмама”, *Свето писмо старога и новога завјета*,
 Ђ. Даничић — Вук Стеф. Караџић, Њујорк-Лондон, 1950, стр.
 559).

Пјесник Вешовић нам је рекао о својој пјесми „Скица за
 споменик храбрости”: „Пјесма „Скица за споменик храбрости”,
 као што се види, вишезначна је. Инспирирана је нашом парти-
 занском храброшћу, коју су за вријеме рата по планинским
 селима и ђеца разоружавала и с оружјем се њеним китила и
 играла. Пјесма је прво објављена без посвете... Кад је Саво
 Бурић умро, сјетио сам се посљедњег виђења с њим у ВМА и
 посветио му је. Зато што је он био за мене оличење такве наше
 храбрости које се ни птице нијесу плашиле, а непријатељ, на-
 равно, и на саму помисао се трзао”. (Писмо Радоње Вешовића
 од 30. маја 1988.).

Скица за споменик храбрости
 Саву Бурићу

Руку пружаш
 (на длану ти пољска шева).
 Тањиш се у прсте,
 затим у ваздух.
 Ни птица те се
 не плаши.

Пјева
 са твог длана.
 Мрак угашен.
 Оптри кљун
 о твоје нокте.

Вјетар тупи шиљбоке
 о твоје очи.
 Бруси се о сјечиво
 твога лица. Гудалом превлачи
 преко жица твоје косе
 посљедњу твоју жељу.
 Шуме градске фонтане.

Ране су — дивље купине.
 Гдје их набра толико?
 Ко ће сад поновити

све болове у бронзи?
 Ко би вјеровало својим очима
 да мртав ноћу корачаш по граду
 на својим ранама. Свијетлиш
 вјечит прекор онима —
 који преспаваше своју зору.

Да су те знале овако као сад
 могле су и за живота
 у твоја њедра
 да се угнијезде —
 све добре птице овог вијека.

Ребра ти у парку недјељом звоне
 као градски јабланови.

Толики си
 а ни птица те се не плаши.

(Радоња Вешовић, *Буђење свјетла*, Титоград, 1967, стр. 117—118).

Наслов пјесме је „Скица за споменик храбрости”.
 О јунаштву ту нема збора:

„Руку пружаш
 (на длану ти пољска шева).
 Тањиш се у прсте,
 затим у ваздух.
 Ни птица те се
 не плаши”.

„Јунак негда, сад не јунак више”, како би рекао Иван Мажу-
 ранић о Смаил-аги Ченгићу. Да није то „неизбјежни крај”
 „таште људске охолости”?

Сва је пјесма саткана од прикладних опкорачења:

„Ни птица те се
 не плаши. . .
 Оштри кљун
 о твоје нокте. . .
 Вјетар тупи шиљбоке
 о твоје очи. . .
 Бруси се о сјечиво
 твога лица. Гудалом превлачи
 преко жица твоје косе
 посљедњу твоју жељу. . .
 да мртав ноћу корачаш по граду

на својим ранама. Свијетлиш
вјечит прекор онима —
који преспаваше своју зору..."

Та преношења једног малог дијела мисли из једног стиха у други, која су „један од врло лијепих ефеката“, затим апо-строфа:

„Ране су — дивље купине.
Гдје их набра толико?”

и одсјечна питања:

„Ко ће сад поновити
све бољке у бронзи?
Ко би вјеровао својим очима
да мртав ноћу корачаш по граду
на својим ранама?” —

све то ремети ритам у стиховима пјесме. Испрекидани ритам је пак сасвим у складу с борбама које је главни јунак пјесме водио у току жестоке борбе с непријатељем.

Природне појаве су приказане мирним приповиједањем:

„... Гудалом превлачи
преко жица твоје косе
последњу твоју жељу.
Шуме градске фонтане...
Ребра ти у парку недељом звоне
као градски јабланови...”

Да би се истакло „ништавило људско” саопштена је главна идеја на почетку и на крају пјесме:

„Ни птица те се
не плаши...
Толики си
а ни птица те се не плаши”.

Као да је пјесних хтио да нас посјети на мудре ријечи игумана Стефана из *Горског вијенца*:

„Што је човјек? а мора бит човјек!
тварца једна те је земља вара,
а за њега, види, није земља”.

Пјесма је подијељена у строфе. Има их седам. Број стихова у њима је различит. Прва строфа има шест стихова, друга

пет, трећа седам, четврта девет, пета пет, претпоследња и последња по два стиха. Последња два стиха:

„Толики си
а ни птица те се не плаши”,

који су главни носилац радње, одвојени су. Чине засебну цјелину. И то има своју сврху.

И стихови су разне дужине. Има их од два, од три, од четири од пет, од шест, од седам, од осам, од десет и једанаест слогова. Нијесу римовани.

